

บ่อเกิดความรู้ในพุทธปรัชญา

The source of knowledge in Buddhist philosophy

พระสุริยะ ปภัสสร (สพานทอง)¹

Phra Suriya Pabhassaro (Sapanthong)

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ ได้แก่ 1) เพื่อศึกษาบ่อเกิดของความรู้ใน พุทธปรัชญาเถรวาท 2) เพื่อศึกษาความหมายและประเภทของความรู้ กระบวนการเข้าถึงความรู้ คุณค่าของความรู้ที่มีต่อมนุษย์ ที่นับว่าเป็นเรื่องที่ยิ่งใหญ่และสลบซับซ้อนมากที่สุด ผลการศึกษา พบว่า เมื่อสังคมปัจจุบันได้เจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่มีการผลิตวัตถุต่าง ๆ มาตอบสนองความต้องการของมนุษย์มาก เป็นกระบวนการนำหลักธรรมมาใช้ในการดำเนินชีวิตจริง คือ ฝึกฝนพัฒนาตนเอง ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ ปัญญาและสังคม ความรู้เกิดจาก กาย กับ จิต เป็นพื้นฐานที่อาศัยกัน ประกอบด้วย ความรู้ทางตา ความรู้ทางหู ความรู้ทางจมูก ความรู้ทางลิ้น ความรู้ทางกาย ความรู้ทางใจ เมื่อมีเรื่องราวต่าง ๆ ที่เข้ามาสู่ประตูทั้งหกจะเห็นว่าเรื่องราวต่าง ๆ ที่ดี (กุศล) และไม่ดี (อกุศล) จะถูกเก็บไว้ในจิต กระบวนการทำงานของจิตก็มีหน้าที่ส่งต่อหรือเป็นแรงผลักดันให้มนุษย์แสดงพฤติกรรมออกทางกายทั้งเรื่องดี (กุศล) และไม่ดี (อกุศล) ทั้งนี้จะเห็นว่าความรู้ในพุทธปรัชญาเถรวาท เกิดจาก (1) สุตตมยปัญญา (2) จินตมยปัญญา (3) ภวานามยปัญญา กระนั้นเมื่อประมวลความรู้ในพุทธปรัชญาเถรวาทจะเห็นว่า มีเพียง 2 ระดับ คือ (1) ระดับโลกียะ (2) ระดับโลกุตระ ซึ่งประกอบด้วยปัจจัยภายนอก มีชื่อเรียกว่า ปรโตโฆสะและปัจจัยภายในมีชื่อเรียกว่า โยนิโสมนสิการ มีบทบาทที่สำคัญมากในกระบวนการศึกษาหรือการพัฒนาชีวิต เป็นแหล่งรวมข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตและการแก้ไขปัญหทั้งหมด

คำสำคัญ : 1.บ่อเกิดความรู้, 2.พุทธปรัชญา

Abstract

This academic article has two objectives: 1) to study the origin of knowledge in Theravada Buddhist Philosophy 2) to study the meaning and types of knowledge The process of accessing knowledge The value of knowledge to humans That is the greatest and most complex. The results of the study found that : They ignore their own problems and focus on other areas that are far outside. As society has progressed in science and technology, many objects have been produced to meet human needs. It is the process of applying the principles in real life, that is, self-development. Physical, mental, intellectual and social aspects Knowledge arises from the body and the mind, which is the foundation of which it consists of eye knowledge, ear knowledge, nose knowledge Tongue Knowledge of the body, the

¹Email : suriya.sap@mcu.ac.th

knowledge of the mind when there are stories. Coming into the six gates, it is seen that the stories of good (charity) and bad (evil) are kept in the mind. Yet, the processes of the mind are responsible for the transmission or the impetus for human behavior in both good and physical behavior. (Charity) and bad (OuSol). In this regard, we can see that knowledge in Theravada Buddhist philosophy is caused by (1) Sutamayayapanya (2) Jintamayapanya (3) Phawana Maiyanya, however, when compiling the knowledge of Theravada Buddhist philosophy, there are only 2 levels. Is (1) global level, (2) Logutra level Which consists of external factors Called The Prokosa and the Internal Factors are called Yonisomnsikarn It plays a very important role in the educational process or the development of life. It is the source of all information about lifestyle and problem solving.

Keywords : 1.The source of knowledge, 2.Buddhist philosophy

1. บทนำ

เมื่อกล่าวถึงความรู้ในพุทธปรัชญาเถรวาทเราอาจแบ่งโดยยึดเอาที่มาหรือวิธีในการได้มาของความรู้เป็นเกณฑ์ในการจัดแบ่ง ได้เป็นสามประเภท คือ 1. จินตามยปัญญา คือ ความรู้อันเกิดจากการคิดพิจารณาใช้เหตุผล 2. สุตมยปัญญา คือ ความรู้อันเกิดจากการฟัง หรือการเล่าเรียน 3. ภวานามยปัญญา คือ ความรู้อันเกิดจากการอบรมหรือการปฏิบัติ (ที.ปา. 11/305/271) และการแสวงหาความรู้ของมนุษย์ในเรื่องการศึกษาเล่าเรียน ฝึกฝน และอบรม เพื่อมีเป้าหมายในการฝึกคนให้มีความคิดเห็นที่ถูกต้อง (สัมมาทิฐิ) ซึ่งปัจจัยเพื่อความเกิดขึ้นแห่งสัมมาทิฐินั้นมี 2 ประการคือ ปรโตโฆสะ 1 โยนิโสมนสิการ 1 พุทธปรัชญาเถรวาทถือว่าความรู้ (ปัญญา) เป็นกุญแจสำคัญที่จะนำไปสู่เป้าหมายสูงสุดของชีวิต ด้วยการรู้แจ้งตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า จุดเริ่มต้นของความรู้ก็เริ่มต้นมาจากการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้านั่นเอง ส่วนความหมายของความรู้มันจะมีลักษณะรู้และเข้าใจตามความเป็นจริง ตามสภาวะธรรมที่เกิดขึ้นและความรู้ที่เกิดขึ้นนั้นจะต้องมาจากการปฏิบัติธรรมทางจิตใจที่เกิดขึ้น จากภายในโดยผ่านการฝึกฝนอบรมจิต จนมีจิตไม่หวั่นไหวต่อสิ่งใดและเข้าใจตามสภาวะธรรมตามความเป็นจริงของอริยสัจ ตามทัศนะของพุทธปรัชญาคำว่าความรู้เกิดจากสุตมยปัญญา เป็นความรู้ที่เกิดจากการศึกษาอบรมเล่าเรียน การได้ฟัง หรือการอ่าน จินตามยปัญญา เป็นความรู้ที่เกิดจากการคิดใคร่ครวญอย่างมีระบบ พิจารณาอย่างรอบคอบอยู่ในหลักการ ของเหตุ ซึ่งทั้งสองนี้เป็นปัญญาทำให้มีความรู้ที่เป็นจริงได้ในระดับสมมติสัจจะ และภวานามยปัญญา เป็นความรู้ที่ได้รับจากการฝึกฝนอบรมจิตลงมือปฏิบัติ อย่างถูกต้องจนเกิดความรู้แจ้งเปรียบเทียบได้กับ ประจักษ์ประมาณ ทำให้มีความรู้ระดับปรมาตถิได้ และระดับความรู้แบ่งเป็น 2 ระดับ คือ 1) ความรู้ระดับสามัญ เป็นความรู้ที่ชาวโลกสมมติกันขึ้นมาเป็นความรู้ ที่ถ่ายทอดจากผู้อื่นสืบต่อกันมาอันเป็นการรู้สมมติสัจจะ และ 2) ความรู้ระดับสูงเป็นความรู้ที่แท้จริงที่อยู่พ้นจากประสาทสัมผัสธรรมดา อันเป็นการรู้ปรมาตถสัจจะทำให้เข้าใจสภาพความจริงสามารถพ้นจากทุกข์ถึงเป้าหมายที่แท้จริงได้ (นพดล บงกชกาญจน์, 2561, 374.)

2. ความหมายและประเภทของความรู้

2.1 ความหมายของความรู้

ในการศึกษาพุทธปรัชญาเถรวาทนั้นภาษาบาลีนั้นว่ามีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งที่จะนำไปสู่การเข้าถึงความรู้ในพุทธปรัชญาเถรวาท เพราะอุปกรณ์ทางความคิดของปรัชญาตะวันออกมีความพิสดารอยู่ในรูปของศัพท์และมีความหมายพิเศษมีการเปลี่ยนแปลงไปตามธาตุ วิกัตติ ปัจจัย และอุปสรรค ซึ่งเป็นส่วนที่ประกอบที่สัมพันธ์กันดั่งนั้น เพื่อให้เกิดความเข้าใจในเรื่องญาณวิทยาของพุทธปรัชญาเถรวาท ความรู้ คือสิ่งที่สั่งสมมาจากการศึกษาเล่าเรียน การค้นคว้าหรือประสบการณ์ รวมทั้งความสามารถเชิงปฏิบัติและทักษะความเข้าใจหรือสารสนเทศที่ได้รับมาจากประสบการณ์ สิ่งที่ได้รับมาจากการได้ยิน ได้ฟัง การคิดหรือการปฏิบัติองค์วิชาในแต่ละสาขา อย่างไรก็ตาม คำศัพท์เหล่านี้เป็นไวพจน์ของความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาท ในประเภท และระดับต่าง ๆ กัน ในที่นี้จะใช้คำว่า ญาณ วิปัสสนา วิชา ปัญญา เพื่อให้เกิดความเข้าใจยิ่งขึ้นผู้เขียนจึงจะอธิบายแต่ละคำให้ชัดเจน ดังนี้

ปัญญา หมายถึง ความรู้, รู้ทั่ว, ความรู้เข้าใจชัดเจน, รู้ซึ่ง, ปรีชาหยั่งรู้เหตุผล, ความรู้เข้าใจหยั่งแยกได้ในเหตุผล ดีชั่ว คุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ และรู้ที่จะจัดแจง จัดสรร จัดการ, ความรอบรู้ ในกองสังขารเห็นตามความเป็นจริง นอกจากนี้ปัญญายังแบ่งออกเป็น 3 คือ

1) จินตามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการคิด

2) สุตมยปัญญา ปัญญาเกิดจากการฟัง

3) ภวานามยปัญญา ปัญญาเกิดจากเจริญภาวนาทักษะ และยังคงตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า Knowledge, Wisdom, Understanding, Insight ส่วนปัญญาในไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) ประกอบด้วยสัมมาทิฐิ ความเห็นชอบ สัมมาสังกัปปะ ความดำริชอบ เป็นปัญญาที่ตัดสินการกระทำในทางที่ถูกต้อง ซึ่งทั้งสองประการนี้อยู่ในองค์ประกอบของอริยมรรค

วิชา หมายถึง ความรู้แจ้ง, ความรู้วิเศษ, ตรงกันข้ามกับวิชาความรู้, ตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า Knowledge, Science นอกจากนี้ยังมีวิชา 3 วิชา 8 เป็นวิชาที่สุดยอดของพุทธปรัชญาเถรวาทเลยก็ว่าได้ และในทางพุทธปรัชญาเถรวาทบางครั้งก็ใช้คำว่า Transcendental Wisdom ซึ่งเป็นความรู้ที่เหนือประสาทสัมผัส

ญาณทัสสนะ หมายถึง ความรู้ที่เป็นการหยั่งรู้ (Intuition) ถึงความเกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงสภาพไปตามความเป็นจริงของเหตุปัจจัยเรื่องนั้น ๆ ตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า Vision, Insight

ญาณ หรือ ญาณทัสสนะ หมายถึง “ความรู้, ปัญญา, ปรีชาหยั่งรู้, ปรีชากำหนดรู้ ซึ่งเกิดขึ้นภายในจิตของบุคคลโดยอาศัยการพัฒนา ฝึกฝน อบรมเจริญภาวนาจนเกิดขึ้นในจิตในภาษาสันสกฤตใช้คำว่า ชุยาน” (บุญมี แทนแก้ว, 2535, 9.) ในบาลีนั้นคือ ปัญญา แต่เป็นปัญญาขั้นสูง และเป็นความรู้ที่เป็นการหยั่งรู้อย่างเข้าใจและลึกซึ้ง มีลักษณะเกิดขึ้นสว่างโพล่งขึ้นในขณะที่นั้นอย่างฉับพลันในใจทันที เป็นความรู้บริสุทธิ์และมีอิสระจากเหตุผล เพราะเป็นความรู้ที่มีความสัมพันธ์กับสภาวะความเป็นจริงภายนอกโดยตรง มองเห็นตามสภาพความจริงสิ่งนั้น ๆ หรือเรื่องนั้น ๆ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2541, 50.) นอกจากนี้ยังประกอบไปด้วยญาณ 3 และ ญาณ 8 คำศัพท์ที่กล่าวมาข้างต้นนั้นหมายถึง “ความรู้” ในพุทธปรัชญาเถรวาทนั้นมีมากมายหลายนัยที่ทำให้หมดสิ้นไปแห่งกองทุกข์ทั้งหมดตามทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาท และความรู้ที่เกิดขึ้นนั้นจะต้องมาจากการปฏิบัติธรรมทางจิตใจที่เกิดขึ้นจากภายใน มีลักษณะสว่างโพล่งขึ้นอย่างฉับพลันทันทีจากประสบการณ์ตรง ที่ผ่านการฝึกฝนอบรมจิตอย่างแนบแน่นมีจิตไม่หวั่นไหวต่อสิ่งใด รู้เข้าใจตามสภาวะธรรมตามความเป็นจริงของอริยสัจจ์ เป็นความรู้ระดับสูงที่ทำให้ผู้ปฏิบัติหมดสิ้นกิเลสเกิดความสว่างสะอาดสงบในจิตใจ ความรู้ที่เชื่อมโยงไปถึงเป้าหมายได้ ถ้าปฏิบัติตามหลักของอริยสัจจ์ ภวานามยปัญญา ปัญญาในมรรค เมื่อปฏิบัติตามหลักธรรมนี้แล้วย่อมสามารถทำลายอัสวกิเลสทั้งปวงได้หมดหลุดพ้นจากความ

ทุกข์ทั้งหมด เข้าสู่ภาวะที่มีแต่ความสุขตลอดกาล หรือที่เรียกอีกว่า พระนิพพานและนี่คือสุดยอดหมายสูงสุดของพุทธปรัชญาเถรวาท แต่ก่อนที่เราจะได้รู้ถึงจุดนั้นจะต้องรู้เบื้องต้นก่อนว่า ความรู้นั้นเกิดขึ้นมาได้อย่างไร (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2543, 61-62.)

2.2 ประเภทของความรู้

ปรโตโฆสะ คือ เสี่ยงจากผู้อื่น การกระตุ้นหรือชักจูงจากภายนอก คือ การรับฟังคำแนะนำสั่งสอนเล่าเรียน หาความรู้ สนทนาซักถาม ฟังคำบอกเล่าชักจูงของผู้อื่น โดยเฉพาะการสดับ สัทธรรมจากท่านผู้เป็นกัลยาณมิตร

โยนิโสมนสิการ คือ การใช้ความคิดเห็นถูกวิธี ความรู้จักคิด คิดเป็น คือ ทำในใจโดยแยกกาย มองสิ่งทั้งหลายด้วยความคิดพิจารณา รู้จักสืบสาวหาเหตุผล แยกแยะสิ่งนั้น ๆ หรือปัญหานั้น ๆ ออกให้เห็นตามสถานะและตามความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย (อง. ทุก. 20/371/110.) นอกจากนี้ยังมีพุทธพจน์อื่นอีกว่าด้วยกัลยาณมิตรคือ

“ภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์อุทัยอยู่ ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อน เป็นบุพนิมิต ฉันทิ ความมีกัลยาณมิตรก็เป็นตัวนำ เป็นบุพนิมิต แห่งการเกิดขึ้นของอารยอัชฎางคิกมรรค แก่ภิกษุ ฉันทิ”

“ความมีกัลยาณมิตร เท่ากับเป็นฯ พรหมจรรย์ (การครองชีวิตประเสริฐ) ทั้งหมดทีเดียว เพราะว่ามีกัลยาณมิตรพึงหวังสิ่งนี้ได้ คือ จักเจริญ จักทำให้มากซึ่งอัชฎางคิกมรรค”

“อาศัยเราผู้เป็นกัลยาณมิตร เหล่าสัตว์ผู้มีชาติเป็นธรรมดา ก็พ้นจากชาติ ผู้มีชราเป็นธรรมดา ก็พ้นจากชรา ผู้มีมรณะเป็นธรรมดา ก็พ้นจากมรณะ ผู้มีโสกะ ปรีทเวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสเป็นธรรมดา ก็พ้นจากโสกะ ปรีทเวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส”

“เราไม่เล็งเห็นองค์ประกอบภายนอกอื่นแม้สักอย่างเดียว ที่มีประโยชน์มากสำหรับภิกษุผู้เป็นเสขะเหมือนความมีกัลยาณมิตร, ภิกษุผู้มีกัลยาณมิตร ย่อมกำจัดอกุศลได้ และย่อมยังกุศลให้เกิดขึ้น”

“ความมีกัลยาณมิตร ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์ยิ่งใหญ่, เพื่อความดำรงมั่น ไม่เสื่อมสูญ ไม่อันตรธานแห่งสัทธรรม” ฯลฯ (ขุ.อิตติ. 25/195/237)

2.2.1 การรู้ทางกาย

โดยทั่วไปในกระบวนการของการรู้นั้นจะต้องมีผู้รู้กับสิ่งที่ถูกรู้ ตามทฤษฎีของพุทธ ปรัชญา มนุษย์เป็นผู้ที่รับรู้โลกและโลกหรือสิ่งต่าง ๆ รอบตัวเรานั้นเป็นสิ่งที่ถูกรู้ หากมองในแง่นี้

กระบวนการของการรู้ก็จะเป็นความเกี่ยวเนื่องกันระหว่างมนุษย์และโลก การรับรู้สอง ทางในกระบวนการของการเกิดของความรู้ พุทธปรัชญาให้ความสำคัญกับการรับรู้ (perception) พุทธ ปรัชญาถือว่าอายตนะภายในมี 6 คือ ตา หู จมูก ลิ้นกาย ใจ การรับรู้ตามหลักการนี้จึงเป็นไปใน 2 ลักษณะคือ การรับรู้ด้วยประสาทสัมผัส หรือการรับรู้ทางกาย (sensory perception) อันเป็น การรับรู้ด้วยอายตนะ 5 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ที่ศัพท์ทางพุทธ เรียกว่า ปัญจทวาริกสัญญา กับ การรับรู้ทางจิต (Mental perception) ซึ่งเป็นการรับรู้โดยอายตนะอย่างอื่นที่ 6 คือจิตที่เรียกว่ามโน ทวาริกสัญญา โดยการรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสนั้น จะเป็นการรับรู้แบบปกติ (Normal perception) และการรับรู้ด้วยจิตนั้นเป็นการรับรู้ที่อยู่เหนือประสาทสัมผัส (Extra sensory perception) ที่ทางฝั่งตะวันตกรู้จักกันในนามของ ESP สรุปได้ว่า การรับรู้ที่ตามศัพท์ทางพุทธ ศาสนา เรียกว่า อัมมสัญญานัน เป็นไปใน 2 ทาง คือ การรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสอันเป็นการรู้ทาง กาย และการรับรู้ที่เหนือประสาทสัมผัสอันเป็นการรู้ทางจิต

ตามหลักพุทธปรัชญาการรู้จะต้องมีองค์ประกอบครบทั้ง 3 อย่างคืออายตนะ (ทางรับรู้) อารมณ (สิ่งที่ถูกรู้) และวิญญาน (ความรู้แจ้ง) โดยทั้ง 3 อย่างนี้รวมกันเรียกว่า ผัสสะ(Contact)

การรับรู้โลกทางจิตของผู้รู้เป็นจิตที่มีกิเลสตัดมหา การรู้นั้นก็จะเป็นการรู้ด้วยสัญญา ชนิดที่เป็นปัญจสัญญา ซึ่งเป็นสัญญาที่ปรุงแต่งอารมณ์ให้ซับซ้อน และแรงผลักดัน และอำนาจ ของกิเลสตัดมหาทำให้การรู้นั้นเป็นการรู้ที่มีวิชา ผู้รู้ก็จะเป็นผู้ไม่มีปัญญา หรือการรู้เห็นตาม ความเป็นจริงซึ่งก็จะส่งผลให้เข้าไปปฏิบัติต่อสิ่งต่าง ๆ อย่างไม่ถูกต้อง ทำให้ติดข้องอยู่ในทุกข์ ไม่สามารถถึงเป้าหมายคือความหลุดพ้นได้

การรู้ด้วยประสาทสัมผัสทั้ง 5 ที่ทางพุทธปรัชญายอมรับว่ามีความถูกต้องในการให้ ความรู้เกี่ยวกับโลกแต่ในขณะที่เดียวกันก็ตระหนักเช่นกันว่า การรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสนั้นอาจ ผิดพลาดได้ แต่ในกรณีที่เกิดความผิดพลาดพุทธปรัชญามองว่ามันไม่ได้เกิดจากความบกพร่องของ การรับรู้ทางประสาทสัมผัสเอง หากแต่เป็นทัศนคติเป็นส่วนตัว เช่น อคติ ความชอบไม่ชอบ ในสิ่งที่รับรู้ที่ทำให้ความรู้สึกที่เกิดจากการรับรู้ทางประสาทสัมผัสนั้นเบี่ยงเบนไปจนไม่เห็นสิ่งนั้น ๆ ตามที่มันเป็น และด้วยเหตุนี้ทางพุทธปรัชญาจึงเห็นว่าในการรู้ทางกายนั้นการตัดอคติส่วนตน การตัดนิสัยความเคยชินในการคิดบางอย่างออกนั้นจะเป็นการช่วยให้บุคคลเห็นและเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ตามที่มันเป็น โดยนัยนี้การปฏิบัติโดยใช้สมถกรรมฐาน และวิปัสสนากรรมฐานจึงเป็นเงื่อนไขที่สำคัญ และจำเป็นสำหรับการทำให้เกิดการรับรู้บริสุทธิ์ และการเห็นบริสุทธิ์หรือปัญญา ซึ่งจะทำให้บุคคลถึงซึ่งความหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวงโดยสิ้นเชิง

2.2.2 การรู้ทางจิต

การรับรู้ทางกายและการรู้ทางจิตนั้นต่างก็เป็นการรับรู้ที่ไม่ต้องผ่านตัวกลาง หรืออาศัย สิ่งใด เป็นสื่อคือเป็นการรับรู้โดยตรง (Direct perception) และเป็นการรู้ที่ผู้รู้ประสบด้วยตัวเอง เป็นประสบการณ์ตรงด้วยกัน อาจจะมี ความแตกต่างกันอยู่บ้างก็จะเป็นตรงที่การรู้ทางกาย หรือ การรู้ด้วยประสาทสัมผัสอันเป็นการรู้ด้วยอินทรีย์ทั้ง 5 นั้นต้องอาศัยจิต และดูได้เฉพาะสิ่งที่ เป็นอยู่ในปัจจุบัน แต่การรู้ทางจิตซึ่งเป็นการรู้โดยที่จิตเข้าถึง หรือสัมผัสกับความจริง หรือสิ่งที่ถูก รู้โดยตรงนั้น จิตสามารถรับรู้ได้เองโดยไม่ต้องผ่านอินทรีย์ 5 อีกทั้งยังรับรู้ได้โดยไม่ติดอยู่ใน วงจำกัด หรือขอบข่ายของการและอวกาศ คือรู้ได้ทั้งในสิ่งที่ เป็นอดีต ปัจจุบัน และอนาคต

ตามหลักพุทธปรัชญา การรู้ทางจิตที่เป็นการรับรู้ในชั้นเหนือประสาทสัมผัส (Extrasensory perception หรือ ESP) นั้นเป็นไปได้ก็เพราะจิตนั้นเป็นธรรมชาติรู้ โดยสภาพ เดิมจิตนั้นสะอาดผ่องใสสามารถรู้เห็นสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้องแต่ตามนัยของพุทธปรัชญา จิตของ คนทั่วไปจะเศร้าหมองก็เพราะมีกิเลสมาเกาะในการที่จะทำให้จิตมีสมรรถนะในการรู้นั้น บุคคลจำเป็นจะต้องมีการฝึกอบรมปฏิบัติ ทางจิตคือสมาธิและสติระลึกรู้จนจิตปราศจากนิวรณ์ ตั้งมั่นอยู่ในสมาธิจึงจะเกิดปัญญา และมี ความสามารถในการรู้ได้

ในพุทธปรัชญา การรู้ทางจิตนอกจากจะมีการรูปแบบที่เรียกว่า อภิญญาแล้วก็ยังมีญาณ ทัศนะหรือ การเห็นแจ้งโดยในการกระทำ 2 แบบนี้จิตของผู้รู้จะเข้าถึง หรือสัมผัสกับความจริงหรือ สิ่งที่ถูกผู้รู้โดยตรง (Immediate apprehension) แต่ก็ไม่เหมือนกับ intuition หรืออหิมติญาณของทางตะวันตกซึ่งถือว่าเป็น สิ่งที่เกิดขึ้นได้เอง โดยไม่มีสาเหตุและไม่สามารถอธิบายได้ เพราะสำหรับทางฝ่ายพุทธแล้วทั้งอภิญญาและ ญาณทัศนะนี้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างมีปัจจัยการ หรือความเป็นสาเหตุ (Causality) ในแง่ของการต้องมีการ กระทำ หรือปฏิบัติทางจิตตามขั้นตอน และวิธีการที่กล่าวไว้เพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้ดังกล่าว อภิญญา เป็น ความรู้ยิ่งในพระพุทธศาสนา เป็นการรู้ทางจิต เป็นการรู้ที่อยู่ในวิสัยของผู้ ที่ปฏิบัติทางจิตจนถึงขั้นได้มาน 4 ได้แก่ อิทธิวิธี ทิพโสตา เจโตปริยญาณ บุพเพนิวาสานุสติญาณ ทิพพจักขุ และอัสวักขยญาณ

2.2.3 ระดับความรู้

พุทธปรัชญาเถรวาทยอมรับปัญญาที่นำไปสู่การดับของอวิชชาหตทิเลสตัณหาเข้าถึงภาวะแห่งความเป็นอิสระผู้ประเสริฐพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้อย่างสิ้นเชิง ซึ่งสามารถแบ่งความรู้ออกเป็น 6 ระดับ (เดือนคำดี, 2535, 127-135.) ตั้งแต่ระดับต่ำสุดถึงระดับสูงสุด ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1) ความรู้ระดับวิญญาน (Consciousness) คือ ความรู้แจ้งทางอารมณ์ซึ่งอายตนะภายในรับรู้ อายตนะภายนอก โดยการรับรู้ผ่านทางสื่อ หรือเครื่องรับรู้โลกภายนอก ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กายและใจ เรียกว่า อายตนะ 6 สิ่งที่เรารับรู้คือ รูปร่างกับสีสิ่งที่รับรู้คือ เสียง สิ่งที่จมูกรับรู้คือ กลิ่นสิ่งที่ลิ้นรับรู้คือ รส สิ่งที่ยารับรู้คือ สัมผัสความเย็น ร้อน อ่อน แข็ง สิ่งที่เรารับรู้คือ ธรรมารมณ์รูปเสียง กลิ่น รส สัมผัส และ ธรรมารมณ์เหล่านี้เรียกว่า อารมณ์

วิญญานมีการแบ่งได้เป็น 6 อย่าง อายตนะและอารมณ์ที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. จักขุวิญญาน คือ การรับรู้ทางตาหรือการเห็น
2. โสทวิญญาน คือ การรับรู้ทางหูหรือการได้ยิน
3. ชานวิญญาน คือ การรับรู้ทางจมูกหรือการได้กลิ่น
4. ชิวหาวิญญาน คือ การรับรู้ทางลิ้นหรือการได้ลิ้มรส
5. กายวิญญาน คือ การรับรู้ทางกายหรือสัมผัสทางกาย
6. มโนวิญญาน คือ การรับรู้ทางใจหรือการคิด (อภิ.วิ. 35/74/43)

ความรู้ระดับวิญญานนี้ เป็นการรับรู้แบบจำเพาะ รู้เฉพาะบางสิ่ง เกิดขึ้นแบบง่าย ๆ และเพียงชั่วระยะเท่านั้น เกิดขึ้นแล้วก็ดับไปหรือผ่านไปสู่อายตนะอื่น แต่ความรู้ระดับนี้จะเกิดขึ้นไม่ได้เลย ถ้าขาดองค์ประกอบทั้ง 3 ประการ คือ อายตนะภายใน อายตนะภายนอก (อารมณ์) และจิตทำหน้าที่โดยสัมพันธ์กัน ดังนั้น ความรู้ระดับวิญญานเป็นเพียงการรับรู้ที่สักว่าแต่รู้เท่านั้น ในระดับนี้ผู้เขียนเห็นว่า ไม่น่าจะจัดอยู่ในข่ายของความรู้

2) ความรู้ระดับสัญญา (Perception) หมายถึง ความจำได้หมายรู้อาการหรือลักษณะ ต่าง ๆ ของรูป เสียง กลิ่น รส โสภณูปะ ธรรมารมณ์ความรู้ระดับสัญญาเกิดต่อเนื่องจากความรู้ระดับวิญญานเกิดได้โดยอาศัยการเทียบเคียงประสบการณ์เดิม (ความรู้เดิม) กับความรู้ใหม่ที่รับเข้ามาทางทวารทั้ง 6 แบ่งออกเป็น 6 อย่าง ตามฐานแห่งการรับรู้คือ

1. ความจำได้หมายรูรูปร่าง เรียกว่า รูปสัญญา
2. ความจำได้หมายรู้เสียง เรียกว่า สัทสัญญา
3. ความจำได้หมายรู้กลิ่น เรียกว่า คันธสัญญา
4. ความจำได้หมายรู้รส เรียกว่า รสสัญญา
5. ความจำได้หมายรู้สัมผัสทางกาย เรียกว่า โสภณูปะสัญญา
6. ความจำได้หมายรู้อารมณ์ทางใจหรือความคิด เรียกว่า ัมมสัญญา

(อง.นกก. 22/334/367)

ความรู้ระดับนี้มีความสัมพันธ์กับความรู้ระดับวิญญานอย่างใกล้ชิด เกิดต่อเนื่องและระยะใกล้เคียงกัน ความรู้ระดับสัญญาเป็นความรู้ใหม่ที่ผัสสะรับรู้เข้ามา เพื่อเปรียบเทียบกับความรู้ที่เป็นประสบการณ์เดิม (ความรู้ระดับวิญญาน) ความรู้ระดับสัญญา ผู้เขียนก็ยังไม่เห็นว่าเป็นความรู้เพราะยังไม่สมบูรณ์ตามความหมายที่ใช้กันในญาณวิทยาอีกเช่นกัน เพราะความรู้ระดับนี้เป็นเพียงการรับรู้ที่ยังไม่มีการวิเคราะห์สังเคราะห์ตีความ อาจกล่าวได้ว่า ผู้เขียนเห็นด้วยกับงานวิจัยของ ลักษณะวัต ปาละรัตน์ที่ว่า “ความรู้ระดับ

วิญญาณและระดับสัญญาที่ยังเป็นการรับรู้ที่บริสุทธิ์” (ลักษณะวัต ปาละรัตน์, 2542, 217.) คือ สักแต่ว่ารู้ตามสภาพ ยังไม่ได้มีความเข้าใจน่าจะเป็นเพียงบทบาท กระบวนการรับรู้เท่านั้น

3) ความรู้ระดับทฤษฎี(Conception) หมายถึง ทรรศนะความเชื่อถือ ความรู้ความเข้าใจตามนัยเหตุผล การมองโลกและชีวิตอาจถูกหรือผิดก็ได้ ความรู้นี้มีลักษณะซับซ้อนเป็นการสรุปแนวคิดทั้งหมดออกมาเป็นนามธรรม ซึ่งมีความลึกซึ้งกว่าความรู้ระดับวิญญาณและความรู้ระดับสัญญา ความรู้ระดับทฤษฎีนี้เกิดจากแหล่งความรู้ที่มาจากสุตมยปัญญาและจินตามยปัญญา ตามกระบวนการของเหตุผลและการอนุมานทั้งแบบนิรนัยและอุปนัย

แสง จันทรงาม ให้ทรรศนะเกี่ยวกับทฤษฎีว่า “ความเห็นหรือทฤษฎีเป็นภาพจำลองของความจริง (Truth) หรือของจริง (Fact) ที่คนคิดสร้างขึ้น (Conceive) ในใจ โดยที่ยังไม่ได้สัมผัสกับความจริงหรือของจริงด้วยตนเอง” (แสง จันทรงาม, 2535, 5.) จากทรรศนะนี้เห็นว่า ความรู้ระดับทฤษฎีนี้เป็นระดับความเห็นของคนคนหนึ่งซึ่งเกิดขึ้นภายในใจ โดยการคิด วิเคราะห์ด้วยเหตุผล หรืออาจไม่มีเหตุผลก็ได้ เพราะคำว่า “ทฤษฎี” นี้เป็นคำพูดที่มีลักษณะกลาง ๆ ไม่ได้ไม่ชัด” (พระโสภณคณาภรณ์ (ระแบบ ฐิตญาโณ), 2529, 16.) อาจจะถูกหรือผิดจากของจริงก็ได้อาจจะเรียบง่าย หรือมีความสลับซับซ้อนก็แล้วแต่การคิดปรุงแต่ง ดังนั้น ความรู้ระดับทฤษฎีนี้ ก็น่าจะมีความหมายกว้างขวาง เพราะเป็นการมองในลักษณะของภาพกว้าง ๆ ผู้เขียนเห็นด้วยกับทัศนะที่ว่า

ความรู้ระดับทฤษฎีหรือมโนคตินั้นบางอย่างอาจเกิดขึ้นได้ด้วยการฟังคนอื่น เช่น คนบางคนฟังเทศน์เรื่องทุกข์แต่ยังไม่เห็นทุกข์ต่อมาภายหลังได้นำเอาเรื่องทุกข์นั้นไปคิดทบทวนดูอีกทีหลังจากคิดทบทวนอยู่หลายวัน มโนคติก็ครบวงจร ความรู้ระดับทฤษฎีก็เกิดขึ้นในใจ...มโนคติที่เกิดจากการฟัง ท่านเรียกว่า สุตมยปัญญา (ลักษณะวัต ปาละรัตน์, 2542, 217.) และ “ความรู้ระดับทฤษฎีบางอย่างก็เกิดจากการคิด มโนคติที่เกิดจากการคิด ท่านเรียกว่า จินตามยปัญญา (ลักษณะวัต ปาละรัตน์, 2542, 218.)

จากหลักการนี้อาจสรุปได้ว่า ความรู้ระดับทฤษฎีนี้เกิดขึ้นได้จากแหล่งความรู้ 2 ทาง คือ สุตมยปัญญาและจินตามยปัญญา ในพุทธปรัชญาเถรวาท ทฤษฎีนั้นแปลว่า ความเห็น และหมาย ความรวมถึงความเชื่อ ความเข้าใจตามนัยเหตุผลที่ในปัจจุบันเรียกว่า แนวทัศนะในการมองโลกและชีวิตที่เป็นตัวบ่งชี้สำคัญในการกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์

3. กระบวนการเข้าถึงความรู้

ความรู้และประเด็นเกี่ยวกับความรู้ในพุทธปรัชญา ในพุทธปรัชญาคำว่าความรู้ยังจะต้องมี ความเชื่อ (ศรัทธา) เป็นพื้นฐาน โดยความเชื่อ นั้น จะต้องเป็นความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล (rational Believe) คือได้ผ่านโยนิโสมนสิการ หรือ การคิดพิจารณาไตร่ตรองโดยแยกคายด้วยปัญญาแล้วว่ามีเหตุผลสมควรเชื่อแล้วจึงเชื่อ แต่ ถึงแม้ว่าความเชื่อที่เป็นจริง (True Believe) จะเป็นคุณสมบัติพื้นฐานของสิ่งที่จะจัดว่าเป็นความรู้ แต่ล าฟังความเชื่อก็ไม่เพียงพอ และไม่สามารถที่จะเรียกได้ว่าเป็นความรู้ ในทรรศนะของพุทธ ปรัชญา ความเชื่อที่จะผ่านไปเป็นความรู้ได้นั้นจะต้องเป็นสิ่งที่ได้ผ่านการพิสูจน์ทดสอบด้วย ประสบการณ์ของตนเองโดยตรง (Direct experience) ไม่ว่าจะเป็ประสบการณ์ทางประสาท สัมผัส หรือประสบการณ์ที่พ้นจากประสาทสัมผัส และว่าสิ่งที่เชื่อนั้นจริงหรือตรงกับสภาพความเป็นจริงของสิ่งนั้น และตามนัยของพุทธปรัชญาคำว่ารู้ที่ได้มานั้นนอกจากจะต้องเป็นสิ่งที่ได้พิสูจน์ทดสอบด้วยประสบการณ์แล้ว มันยังต้องเป็นอัตตประจักษ์ (Self-realization) คือเห็นประจักษ์ แจ่มด้วยตนเองว่าจริงในแง่ความรู้ที่ได้จึงจัดว่าเป็นความรู้โดยตรง

ความรู้ตามทัศนะของพุทธปรัชญา 1. ความรู้ในพุทธปรัชญามีลักษณะเป็นความรู้ โดยตรง คือเรารู้โลกภายนอกได้โดยตรงด้วยอายตนะทั้ง 6 คือประสาทสัมผัสทั้ง 5 และใจ ทั้งใน แบบที่เป็นประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสและประสบการณ์ที่อยู่เหนือประสาทสัมผัส 2. ความรู้ ในพุทธปรัชญานั้นเป็นความรู้ที่ต้องอาศัยประสบการณ์ 3. ความรู้ในพุทธปรัชญาเป็นสิ่งที่ เป็น สาธารณะ (Public) แม้ว่าโดยหลักแล้วความรู้จะต้องเป็นสิ่งที่บุคคลประจักษ์ (Realize) ในความ จริงด้วยตนเองก็ตาม 4. ความรู้ในพระพุทธศาสนามีลักษณะเป็นวิทยาศาสตร์ ในแง่ของการเป็นสิ่งที่ ได้มาจากประสบการณ์ทดสอบได้ด้วยประสบการณ์

พระพุทธศาสนามีการยอมรับการใช้เหตุผล การไตร่ตรองวิเคราะห์ด้วยปัญญาที่ตามศัพท์ทางฝ่ายศาสนาเรียกว่า โยนิโสมนสิการ และมีการให้ความสำคัญกับเหตุผล โดยเห็นว่าเหตุผล นั้นมีส่วนมีบทบาทในการช่วยให้ได้มาซึ่งความรู้ในแง่ที่ว่ามันเป็นตัวช่วยชี้แนวทางทำให้ความเชื่อ (ศรัทธา) นั้นเป็นการเชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อหรืออีกนัยหนึ่งก็คือทำให้ความเชื่อ นั้นเป็นความเชื่อที่มี เหตุผลถูกต้องเป็นสัมมาทิฐิ อีกทั้งการใช้เหตุผลก็เป็นการสร้างปัจจัยภายในที่จะทำให้บุคคล พึ่งตนเองได้ในทางที่จะเข้าถึงความรู้

4. คุณค่าของความรู้ที่มีต่อมนุษย์

หากพิจารณากันตามหลักการของปรัชญาแล้วจะพบว่าญาณวิทยา ในทัศนะของพุทธปรัชญา ไม่ได้เน้นเพียงแค่องค์ความรู้เพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ยังเน้นบ่อเกิด (อายตนะ) แห่งความรู้และกระบวนการที่ช่วยให้เกิดความรู้ของมนุษย์ เพราะพุทธปรัชญาเน้นการฝึกฝนตนเองให้เกิดความรู้แจ้งเห็นจริงในสภาวะธรรมตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญาส่งเสริมให้มนุษย์รู้จักใช้ความคิดของตนเองศึกษาให้เข้าใจโลกทัศน์และชีวิตทัศน์ด้วยตัวเอง ทางพุทธศาสนา ที่ผู้รู้จำนวนมากได้แต่งตำราเผยแพร่กับในสังคมยุคปัจจุบัน ซึ่งไม่ตัดขาดตำรา หนังสือ แหล่งความรู้จากภายนอก หรือเรียกว่า ปรโตโฆสะ (เสียงจากผู้อื่น) เพื่อจะได้นำไปสู่การพัฒนาความคิด ความเห็นให้ชอบ ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม โดยการนำความรู้อันดีงามเหล่านั้น โดยที่การสร้างนั้นเป็นการสร้างเพียงบางส่วน เป็นการสร้างผ่านการทดลองเอาความรู้จากภายนอกมาปรับปรุงให้เหมาะสมต่อสภาพของตน และทดลองใช้งาน จัดการความรู้ไม่ใช่กิจกรรมที่ดำเนินการเฉพาะหรือเกี่ยวกับเรื่องความรู้ แต่เป็นกิจกรรมที่แทรกหรือแฝง หรือในภาษาวิชาการเรียกว่า บุรณาการอยู่กับทุกกิจกรรมของการทำงาน และที่สำคัญตัวการจัดการความรู้เองก็ต้องการการจัดการด้วย ตั้งเป้าหมายการจัดการความรู้เพื่อพัฒนา 3 ประเด็น

- งาน พัฒนางาน
- คน พัฒนาคคน
- องค์กร เป็นองค์กรการเรียนรู้

กระบวนการพิจารณาโดยแยบคาย (โยนิโสมนสิการ) เพื่อสร้างทิฐิอันชอบโดยธรรม อันจะนำไปสู่การปฏิบัติที่ถูกต้องตามธรรม สมควรแก่ธรรม (ธรรมานุธรรมปฏิบัติ) เมื่อสังเคราะห์ ลงมาโดยสรุปได้ชัดเจนว่า “การคิดเป็น คิดถูก หรือการรู้จักคิดนั้น จะนำไปสู่แสงสว่างแห่งชีวิต” เพื่อความสำเร็จตามเป้าหมายที่ต้องการก้าวออกจากความทุกข์ จึงต้องรู้จักคบหากัลยาณมิตร เพื่อได้รับฟังเสียงที่ติงาม สิ่งที่ถูกต้อง (ปรโตโฆสะ) ฯลฯ และการรู้จักโยนิโสมนสิการ ซึ่งได้แก่ การรู้จักนำมาคิดพิจารณาโดยแยบคาย เพื่อสร้างองค์ความรู้อันนำไปสู่ปัญญาหรือแสงสว่างแห่งดวงจิต จึงเป็นเรื่องสำคัญยิ่ง ซึ่งเป็นปัจจัยสนับสนุนซึ่งกันและกัน สำหรับผู้ยังต้องศึกษา จนกว่าจะก้าวถึงที่สุดแห่งเส้นทางธรรม ปัจจัยให้เกิดปัญญา คือ เกิดสัมมาทิฐิ เพื่อเข้าสู่ธรรมกระแส บนหนทางแห่งอริยมรรค อันมีองค์ธรรม 8 ประการ ซึ่งสัมมาทิฐินั้น แท้จริงคือตัวปัญญา อันนำไปสู่การมีวิชาเกิดขึ้น เพื่อดำเนินไปสู่ความดับทุกข์ในชีวิต หรือการบรรเทาความทุกข์ด้วย

ความเข้าใจ หรือรู้เท่าทันโลก ในวิถีแห่งโลกียสัมมาทิฐิ ซึ่งเป็นความเห็นชอบของบุคคลที่ต้องเกี่ยวข้องกับโลกสืบเนื่องการดำเนินชีวิตบนหลักศีลธรรม เพื่อการดำรงความดีงามของตนไว้ในฐานะทางโลก ซึ่งจะต้องอาศัยกำลังศรัทธาในการยึดเหนี่ยวจิตใจ ชักนำความคิดไปทางกุศลธรรม รู้จักใช้หลักโยนิโสมนสิการ เสริมสร้างความรู้ความเข้าใจในการดำเนินไปของชีวิต เพื่อรู้ประโยชน์ รู้คุณค่าความหมายแห่งศีลธรรม ในการนำไปสู่การประกอบความดี จึงต้องมีกำลังศรัทธาชักนำจิตใจให้รู้จักคิดพิจารณาตามธรรม (โยนิโสมนสิการ) โดยการได้รับรู้ รับฟัง ได้รับการศึกษาในสิ่งที่ดีงามถูกต้อง มีประโยชน์โดยธรรม (ปรโตโฆสะ) ซึ่งเกิดจากการได้คบค้ากับผู้รู้หรือบัณฑิต ซึ่งเป็นกัลยาณมิตรที่ควรค่า จึงนำไปสู่การรู้จักคิดอย่างมีปัญญา เพื่อมุ่งขจัดความไม่รู้หรืออวิชชาให้หมดไป พุทธปรัชญาเถรวาท นั้นเกิดจาก “กาย” กับ “จิต” กระทบกับอารมณ์ภายนอก ประกอบด้วยอายตนะภายใน 6 ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ และอายตนะภายนอก 6 (ที.ปา. 11/323/316) ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ธรรมารมณ์อารมณ์ที่เกิดขึ้นใจ เป็นศูนย์กลางของการนำไปปรับใช้ (Application) เป็นความสามารถในการนำความรู้ (knowledge) ความเข้าใจหรือความคิดรวบยอด (comprehension) ในเรื่องใด ๆ ที่มีอยู่เดิม ไปแก้ไขปัญหาที่แปลกใหม่ของเรื่องนั้น โดยการใช้ความรู้ต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิธีการกับความคิดรวบยอดมาผสมผสานกับความสามารถในการแปลความหมาย การสรุปหรือการขยายความสิ่งนั้น การที่กลุ่มคนที่ดำเนินการจัดการความรู้ร่วมกัน มีชุดความรู้ของตนเอง ที่ร่วมกันสร้างเอง สำหรับใช้งานของตนเอง เหล่านี้ก็จะสร้างความรู้ขึ้นใช้เองอยู่ตลอดเวลา

5. สรุปความ

จากการศึกษาการจำแนกบ่อเกิดความรู้ในพุทธปรัชญานั้น สรุปได้ว่า ความรู้นั้นแบ่งตามแหล่งความรู้ที่เกิดขึ้นมีปัจจัยหลัก 2 ประการ คือ อายตนะภายในและอายตนะภายนอกเป็น เครื่องรับรู้ ความรู้ที่รู้ตามสภาวะของขั้น 5 คือ สัญญา วิญญาณ ปัญญา เป็นความรู้นามธรรมที่แยกออกจากขั้นทั้งหลาย ความรู้ที่ได้จากปัญจทวารและมโนทวาร โดยความรู้ที่มุ่งให้ชาวโลกได้ พัฒนากาย กับ ใจ ดำเนินไปด้วยกันตามหลักทฤษฎีความรู้หรือญาณวิทยาและนำไปสู่จริยศาสตร์ คือ การประพฤติตาม (ศีล สมาธิ ปัญญา) เพื่อกำจัดความไม่รู้ คือ อวิชชา ทั้งนี้เพื่อให้รู้แจ้งเห็นจริง คือ วิชชา ทำให้หลุดพ้นจากกิเลส คือ นิพพาน (อภิปรัชญา) เป็นเป้าหมายสูงสุดของการแสวงหาความรู้ ที่ได้จากการพัฒนาปัญญาอยู่ในขอบเขตของการฝึกอบรมทางสัญญา ทิฐิญาณ และความรู้อันเป็นจากการปฏิบัติกิจกรรมทางสังคมมนุษย์ที่ได้รับจากการฟัง ความคิดเห็น (ทิฐิ) ความหยั่งรู้(ญาณ) ในพุทธปรัชญาเถรวาทยอมรับว่า เป็นความรู้ขั้นสูงหรือขั้นปรมาตถ์ สามารถหลุดพ้นจากตัณหา อวิชชา และเข้าสู่ความเป็นพระอรหันต์อันประเสริฐและพ้นจากความทุกข์ทั้งปวงได้ ถ้าจะแบ่งความรู้ในพุทธปรัชญาเถรวาทจะแบ่งได้หลายนัย แต่ถ้าแบ่งประเภทความรู้ตามแหล่งกำเนิดความรู้ความรู้จะแบ่งได้ 3 ประเภท คือ 1) สุตมยปัญญา ความรู้ที่เกิดจากการฟัง 2) จินตามยปัญญา ความรู้ที่เกิดจากการคิด และ 3) ภวานามยปัญญา ความรู้ที่ได้จากการลงมือปฏิบัติทดสอบ ด้วยตนเอง แต่ถ้าแบ่งประเภทความรู้หรือระดับของความจริงเป็นเกณฑ์ก็จะแบ่งได้ 2 ระดับ คือ 1) ความรู้ระดับสามัญ (Worldly knowledge) เป็นความรู้ที่ชาวโลกสมมติกันขึ้นมาเป็นความรู้ที่ถ่ายทอดจากผู้อื่นสืบต่อกันมา อันเป็นการรู้สมมติสัจจะ (Conventional truth) และ 2) ความรู้ระดับสูง (Ultimate knowledge) เป็นความรู้ที่แท้จริง ที่อยู่พ้นจากประสาทสัมผัสธรรมดา อันเป็นการรู้ปรมาตถ์สัจจะ (Ultimate truth) ทำให้เข้าใจสภาพความจริงสามารถพ้นจากทุกข์ถึงเป้าหมายที่แท้จริงได้ พุทธปรัชญาเถรวาทนั้นได้จำแนกความรู้ออกเป็นหลายระดับหลายประเภท อาจมีหลายสาเหตุ กฎเกณฑ์ในสมัยนั้นบางอย่างที่ทำให้มีการแบ่งอย่างนั้นเพื่อให้มีการสอดคล้องแล้วแต่จะพิจารณาแง่มุมใดหรือใช้อะไรเป็นมาตรฐานในการแบ่งประเภทของรู้นั้น อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนเห็นว่า

น่าจะแบ่งความรู้ออกเป็น 2 ประเภท เพื่อให้สอดคล้องกับหลักความรู้ความจริงใน พุทธปรัชญาเถรวาทที่แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ความรู้ระดับสามัญ และความรู้ระดับสูง ญาณวิทยาตามทัศนะพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นผลสืบเนื่องจากศาสนาพุทธ ซึ่งเป็นส่วนสำคัญประการหนึ่งในสังคมไทย และโลกตะวันออก ญาณวิทยาแบบพุทธปรัชญาเถรวาทจึงมีคุณูปการกับโลก และสังคมอย่างยิ่งโดยเฉพาะต่อสังคมไทยมาเป็นเวลาช้านาน เป็นทั้งรากฐานในการดำเนินชีวิต และเป็นรากฐานการศึกษา จึงมีลักษณะเอื้อประโยชน์ต่อการแสวงหาความรู้ที่ถูกต้อง ต่อการทำความเข้าใจธรรมชาติโลกและชีวิต ในขณะเดียวกันก็เป็นปรัชญาศาสนาที่ช่วยให้มวลมนุษยพันธ์พ้นจากทุกข์ รวมทั้งเป็นสัจยัตถ์สังคมไทยให้เป็นสังคมที่น่าอยู่สืบเนื่องมาจวบจนปัจจุบัน

6. รายการอ้างอิง

- กรมการศาสนา. (2525). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง เล่มที่ 11, 20, 22, 25, 35, (พิมพ์ ครั้งที่ 4), กรุงเทพฯ : กระทรวงศึกษาธิการ.
- เดือน คำดี. (2535). พุทธปรัชญา. กรุงเทพฯ: โอ เอส พริ้นติ้ง เฮ้าส์.
- บุญมี แทนแก้ว. (2535). ญาณวิทยา (ทฤษฎีความรู้). กรุงเทพฯ: ธนะการพิมพ์.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2541). พุทธธรรม. (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2543). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2546). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระโสภณคณาภรณ์ (ระแบบ ฐิตญาโณ). (2529). ธรรมปริทัศน์ 2. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ :โรงพิมพ์ห้างหุ้นส่วนจำกัด ศิวพร.
- ลักษณะวัต ปาละรัตน์. (2554). พุทธญาณวิทยา. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร : หจก. เม็ดทราย พริ้นติ้ง.
- ลักษณะวัต ปาละรัตน์. (2542). ญาณวิทยาในพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นประสบการณ์นิยมหรือไม่? วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- แสง จันทร์งาม. (2535). พุทธศาสนวิทยา. กรุงเทพฯ: บรรณาการ.